

Tarihte ve Günümüzde Kadın Mevlevî veya Semâzenler

Fuat YÖNDEMLİ*

ÖZ

Konya'da günümüzde her cumartesi gecesi ve ayrıca aralık ayında bir hafta boyunca semâ törenleri yapılmaktadır. Kadın Mevlevîler konusu, Konya'ya Mevlevî törenlerini seyretmeye gelenlerin sıklıkla sorduğu sorular arasındadır. Konya'daki törenlerde kadın semâzenlere yer verilmediği bilinmektedir. Ama gerek tarihte, gerekse günümüzde Galata Mevlevîhanesi'nde kadınların da semâ yaptığı bilinmektedir. Bu yazıda eskiden ve günümüzde kadınların semâ yapması hakkındaki bilgiler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mevlevîlik, semâ, kadın Mevlevî, semâzen

ABSTRACT

Female Mevlevi or Whirling Dervishes From History to Present Day

Today in Konya in December for a week, and also every Saturday night made sema ceremonies. Women Whirling Dervishes are subject, frequently asked questions are among those who watch the ceremonies in Konya Mevlevi. Known that women have not been included in ceremonies whirling dervishes of Konya. But both at the time, and today is known to the Galata Mevlevihane sema women. This paper presents data on the past and today, women do the celestial.

Key Words: Mevlevism, sema, female Mevlevi, whirling dervishes

*Mevlâyadır vilâmız u biz Mevlevîleriz
Ser-mest-i sırr-ı ma'arifet-i Mesnevîleriz
Neyler gibi ki seyr-i makâmât etmede
Hem-pây-ı vecd ü hâlet-i hû-yı kavîleriz
Bîgânelerle peyrev-i pîr olmazız hele
Hem-demler ile kaafî-i ma'nevîleriz
Bî-üft-ü hîyz tayy-ı mekân eyleriz müdâm
Sellâk-i zâd ü râhile-i pertevîleriz*

* Prof. Dr. , Konya Üniversitesi Meram Tıp Fakültesi / KONYA
e-posta: fyondemlikbb@yahoo.com

*Mânend-i Şems Fâtıma tenhâ-rev ol yürü
Mevlâyadır vilâmız u biz Mevlevîleriz*

*Dili halvet-güzîn-i râz eden ayş-ı hayâlidir
Dü dîdem reh-nişîn-i zâr eden şevk-ı visâlidir
Dil ü dîde nice bî dûd u dür olsun bu esnâda
Ezelden herbiri bir gûne ser-mest-i celâlidir
Nola dâim harâb-ı neş'e-i feyz olsalar zîrâ
Dü âlemde iki kardaş hayrân-ı kemâlidir.*

(...)

*Eğerci kem-nümâdır Fâtıma keş-bîn ü keş-fehme
Velî, çeşm-âşinâ-yı hikmet-i genc-i nevâlidir.*

Hâce Fâtıma Hanım

Sultan Veled (vefatı M. 1312) zamanından beri semâ, Mevlevîliğin âyin ve erkânından biri olarak kabul edilmiştir. İlahî bir coşkunlukla Türkiye’de yapılan semâ, tamamen yerli veya millî bir karakterdedir.

Yurdumuzda ve yurdumuz dışında bulunan *Kâdirî, Rîfâî, Bedevî* ve *Sa’dî* tekelerinde de semâ meşk edildiği bilinmektedir. Ancak bunlardan Kâdirîler’de yapılan semâ’nın üslûbu farklılık arz eder. Mevlevîlik dışında semâ, en çok bu tarikat mensupları arasında yaygındır.

Arap memleketleri, Hindistan, Arnavutluk, eski Yugoslavya (Makedonya, Saraybosna) ve diğer Müslüman memleketlerde yapılan semâ, Türkiye’dekinden oldukça farklıdır.

Günümüz İngiltere’sinde kendilerine Beshara dervişleri denilen bir derviş grubu bulunmaktadır. Beshara dervişlerinin büyük kısmı Hıristiyan olmakla beraber, *Muhyiddin-i Arabî*’nin izinden gittiklerini, onun mürid ve müntesipleri olduklarını belirtirler. Bu İngiliz dervişler kadın ve erkek bir arada karışık olarak, semâ yapmaktadır.

İskoçya’da Beshara semâ merasimlerini bizzat seyreden semâzen Şemsi Y. Susamış’tan aldığım bilgilere göre, bu semâ merasimleri gerek üslûp, gerekse kadın ve erkeklerin birarada semâ etmesinden dolayı Türkiye’dekinden hayli farklılık göstermektedir.

Mevlâna Celâleddin Rumî’nin kadınlara büyük değer verdiği bilinmektedir. Yine Konya *Meram Bağları*’nda kendi ismiyle anılan makamda ziyaret edilen *Tavus Baba*’nın da aslında kadın olduğu hakkında rivâyetler bulunmaktadır:

Meram bağlarındaki “Tavus Baba” diye anılan türbe ise bir “gizemli” düğümdür. İçinde yatan var mı, varsa kadın mı erkek mi? Kimsenin bu konuda bir bilgisi yoktur. (...)

Bu Tavus'un Menakıbu'l-Ârifin'de bahsedilen "Tâvûs-ı Çengî" olması muhtemel görünmektedir. Zira o da çalgıcıdır. Gerçi o harp çalmaktadır ama bunun söylencede "rebâb"a dönüşmüş olması mümkündür. (...)¹. (Öyleyse "Tavus Baba" diye bilinen türbenin bu hanıma ait olması muhtemeldir; ve "Tavus Hatun", birileri tarafından "Tavus Baba" olarak değiştirilmiştir. Nezihe Araz'ın deyimiyle, gönlü dar bazı insanlar bu küçük efsaneyi beğenmeyip kaş çatıp: "Tâvus Hâtun değil, o Tâvus Baba idi. Mevlevî değil Hüdâî idi" diye konuşup durdular. Tabelalar değişti, "Hâtun" sözcüğünü yazmak dinen edepsizlik sayıldı ve onu "baba" diye bilmek onların dinlerine daha uygun geldi.²

Seyrek olmakla beraber on yedinci asra kadar bazı *Kadın Mevlevîler*'in sikke giymeye hak kazandığı bilinmektedir. Hattâ Kadın Mevlevîler'in, erkeklerin bulunmadığı meclislerde hemcinslerinin veya yaşlı dedelerden birkaçının ney ve kudüm çalışmaları nezaretinde semâ yaptıkları da kaydedilmiştir.

Mevlevîliğin ilk zamanlarında kadının, erkekten hiçbir farkı yoktur. Hattâ kadına *hilâfet* de verilmektedir ve bu sûretle kendisine intisap eden birçok erkeklerden büyük sayılmaktadır.

Bu, kadınla erkeğin eşit görülmesi XVII. yüzyıla kadar sürmüştür. *Divâne Mehmed Çelebi*'nin torunu ve *Hızırşah Çelebi*'nin oğlu *Şah Mehmed Çelebi*'den sonra kızı *Destina*, *Afyonkarahisar tekkesine* müteveli olmuş, erkekler gibi hırka ve külah giyen bu hanımdan sonra Divâne Mehmed Çelebi soyundan *Küçük Mehmed Çelebi* posta geçmiş, onun ölümü üzerine yine sâliklerin teslîk ve terbiyesi, bilfiil şeyhlik ve halifelik, büyük kızı *Güneş Han (Hanım)*a kalmıştı.

Güneş Han(Hanım), mahallî rivayetlere göre dergâha alınacak şeyleri çarşıya bizzat inip alır, her görüştüğünden hürmet görür, aynı zamanda başında destarlı sikke, sırtında hırka, Mevlevî mukabelesini idare edermiş.

Eflâkî, *Sultan Veled kızı Şeref Hatun*'un birçok müridi olduğunu, Mevlevî halifesi *Konya'lı Ârife-i Hoş-likaa*'nın *Tokat*'ta tarikatı yaydığını, Tokat büyüklerinin kendisine mürid olduğunu bildiriyor.

Bu tekkesiz kadın Mevlevî halifeleri, erkeklere şeyhlik ettikten sonra erkeklerin, kadın müritleri, elbette meclislere, hiç olmazsa hususî bir şekilde, iştirâk edebilirler. Şüphe yok ki bu iki kadından başka tekkesiz kadın ve erkek Mevlevî halifeleri de var ve bunlar, evlerde, bağlarda ve tıpkı Mevlânâ zamanındaki gibi semâ meclisleri tertib ederek, davetlere gidip semâ ederek Mevlevîliği yayıyorlar.

Gölpınarlı'nın tetkiklerine göre Mevlevîliğin ilk devirlerinde kadın, hiç de Mevlevî cemiyetinden dışarı atılmış değildir ve bilhassa köylere kadar yayılan ve Mevlevî köyleri meydana getiren bu yol, kadını erkekten aşağı görmemiştir.

1 Bkz. Ahmed Eflâkî, *Menakıbu'l-Ârifin*, haz. Tahsin Yazıcı, 2 c., Ankara (c.I) 1976 – (c.II) 1980, I, 375-6/ (Tercüme), c. I, s. 281-282.

2 Bkz. Nezihe Araz, *Anadolu Erenleri*, İstanbul, 2000, s. 32'den nakleden Hülya Küçük: *Dervişin Tevazuu, Âlimin vakarı ve Tâvus'un İhtişamı*, Meram Kitabı, s. 82-84.

Fakat vakıf yüzünden Mevlevîliğin iktidara dayanması, meşîhatla uzlaşması, köylerden, kasabalardan şehirlere inmesi, halktan münevver zümreye mal olması, kadına verilen bu serbestliği de tahdit etmiştir.³

XVII. yüzyıldan itibaren köy Mevlevîhanelerine ve Mevlevî köylerine nasıl rastlamıyorsak bu asırdan sonra artık kadın Mevlevî halifesine de rastlamıyoruz. *Ârife-i Hoş-likaa* ve *Güneş Han(ım)lar*, artık sadece menâkıp kitaplarının sahifelerinde görülmektedir. Hayattayken Mevlevî kadını, mukabeleyi kafes arkasından seyretmektedir. Başka zamanlar, dergâhın harem kısmındadır, aynı cemiyetlereyse kadın alınamaz.

Bununla beraber yine de Mevlevî kadını, mümkün olduğu kadar kendisini tatmin edebilmiştir:

Kadınlara hemen daima arakıyye tekbir edilirdi. Fakat bazan sikke verildiği de vardı. Kadın, semâ meşk edebilirdi ve bazan kadınlar, erkeklerin bulunmadığı meclislerde kendilerinden, yahut yaşlı dedelerden bir kaçının ney ve kudümüyle semâ da edebilirlerdi. Ancak şu da muhakkak ki bu, tahassürü gidermek için baş vurulan bir teselliydi. Çünkü artık merasim kurulmuş, katılaşmış, çerçeveleşmişti ve kadın, ikrar veremez, çile çıkaramaz, meydan-ı şerife giremezdi.

Kadın dervişlere, çile çıkarmadıkları için *muhîbbe* denirdi. *Afyonkarahisar*'da olduğu gibi bazı dergâhlarda Kadın Mevlevîlerin, islâmî bir kıyafet ve nikabla mukabeleye katıldıkları bilinmektedir. Zaten hayli az olan Kadın Mevlevî Halifeleri, onyedinci asırdan itibaren hiç görünmemiştir. *Afyonkarahisar*'dan *Destina Gevher Hatun*, *Güneş Hanım (Kübra)* ve *Güneş Hanım (Suğra)*, yukarıda belirtildiği gibi, tarihe geçmiş meşhur kadın Mevlevîlerdir.

Bunlardan *Büyük(Kübra) Güneş Hanım*, divan sahibi olup, şairliğiyle de meşhurdur. Onunla ilgili bir anekdotu aktarmak istiyorum:

Güneş hanıma *Bedreddin Çelebi* isminde bir zât, evlenme teklifinde bulunur.

Taleb-i izdivaç mektubuna, ona olan hasretinden sararıp solduğunu, zayıfladığını anlatmak için *Yâsîn* suresinin 39. âyetinin meâlini yani "*Ay(Bedir)*ın eğri bir hurma dalı şeklini aldığını" yazarak gönderir.

Bu nüktenin altında kalmayan Güneş Hanım ise, cevaben aynı sûrenin 40. âyetinin meâlini, yani "*Güneş'in aya kavuşması mukadder değildir*" cümlesini yazıp genç Bedreddin'e iade eder. Ümidini kesmek istemeyen Bedreddin, son olarak şu mısralarla teklifini tekrarlar:

"Güneş kim şâh-ı şark u garb pür nûr-u vilâyettir,

Ana âyînedâr-ı Bedr olmak dervîşe kerâmettir,"

Güneş Hanım da Bedreddin Çelebi'yle evlenmesinin imkânsız olduğunu şu zarif şiiriyle ifade eder:

3 Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı: *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap ve Aka Kitabevleri Koll. Şti., passim.

“Güneş kim zerre sergeri mihr-i şems-i vahdettir,

Ana âyinedâr-ı Bedr olmak cây-ı hayrettir...”⁴

Afyonkarahisar’lı kadınlar arasında “Güneş” adına sık tesadüf edilmesi, halk arasında Güneş Hanım’ın ne kadar çok sevildiğinin canlı bir delilidir.

Türkiye ve diğer Müslüman memleketlerinde, son yıllara kadar kadınlar semâ merasimlerine iştirak ederek, erkeklerle beraber semâ yapmamakta idiler. Ancak son yıllarda bu konuda hayli değişiklik olmuş, İstanbul’da kadın semâzenler de erkeklerle beraber törenlere katılmaya başlamışlardır.

“Kadın Semâzenler”i Türkçe *National Geographic* mecmuasında ele alan Oya Ayman, şunları yazmaktadır:

“Daha 10 yıl öncesine kadar kadınlar günah sayıldığı için topluluk önünde semâ edemezken, bugün 20’yi aşkın kadın semâzen, erkek semâzenlerle birlikte semâ âyinlerine katılıyor. *Galata Mevlevîhanesinde* semâ âyinine çıkan semâzen kadınlar, kadını sosyal yaşamın dışında tutan anlayışa, “Tanrı huzurunda herkes eşittir” sözleriyle karşı çıkıyor. Onlar bu görüşlerini, birlikte katıldıkları semâ âyinlerinin yanısıra, çalışma ve sosyal yaşama katılımlarıyla da sergiliyor.

Kadın semâzenler için semâ etmek bir ibadet biçimi, Allah’a ulaşmanın bir yolu: Hz. Mevlânâ’nın yolundan gidenlerin, içlerindeki ilahı arayanların, yaşamlarının her anında sürdürdüğü manevî yolculuğun bir bölümü...

Onlara bu yolu açan, kendilerine Kemalist Mevlevîler olarak da adlandıran Galata Mevlevîhanesi’ni Yaşatma Derneği’nin manevî başkanı *Hasan Dede (Çıkar)* olmuş. Tanrı katında sınıf olmadığını söyleyen Hasan Dede, “Tanrı için bütün insanlar birdir. Kadın ve erkek bir elmanın iki yarısı gibi birbirini tamamlar” diyor. On yıl önce kendisine semâ etmek istediğini söyleyen Didem Edman’ı bu nedenle geri çevirmemiş ve kadınlarla erkeklerin birlikte semâ etmelerine izin vermiş.

Semâ etmeyi Hasan Dede’den öğrenen *Didem Edman*, Mevlevîlikle, *Mimar Sinan Üniversitesi* Fotoğrafçılık Bölümü’nde okurken tanışmış. Bir tesadüf sonucu gittiği Galata Mevlevîhanesi’nde izlediği semâ âyininin çok etkilenmiş: “Hz. Mevlânâ konusunda pek bir şey bilmiyordum. Ama çocukluğumdan beri merak ediyordum. Bir yandan okul ödevim için semâ âyinlerinde fotoğraf çekiyor, diğer yandan da Mevlânâ’yı araştırıyordum. O sırada *Üsküdar*’da yapılan sohbetleri öğrendim. Hasan Dede’yi tanıdım. Önce *mutrib*’e (koro) katıldım. Ancak beni asıl çeken semâzenlikti. Rüyamda birkaç kere dedemin bana semâ öğrettiğini gördüm. Kendisine anlattım. Bana semâ etmeyi kendisi öğretti. Bir hafta içinde sekiz saatlik bir çalışmanın sonunda erkek semâzenlerle semâ âyinine çıktım” diyor.

4 Bkz. Yusuf İlgar: *Afyonkarahisar’da Mevlevîlik*. Eramat Matb. San. ve Tic. Ltd. Şti. , İstanbul 1992.

Türkiye'nin ilk kadın semâzenini Didem Edman bugün 36 yaşında ve bir şirkette tasarımcı olarak çalışıyor. 1993 yılından bu yana semâ âyinlerine katılıyor. Haftanın iki günü işten çıkıp bir saat süren yolculuktan sonra Üsküdar Mevlevîhanesi'ne, Hasan Dede'nin sohbetlerini dinlemeye gidiyor. Cumartesi günleri ise yine aynı yerde semâ öğrenmek isteyen cemaat üyelerine ders veriyor.

Didem'le bir Perşembe gecesi **Üsküdar Mevlevîhanesi**'nde izlediğim semâ âyini öncesinde sohbet ediyoruz... Semâ'nın insana nefsiyle başa çıkmayı öğrettiğini anlatıyor. Didem, "Bu, kabiliyetle değil, insanın kendisini verme-siyle ilgili. Semâ öğrenirken nefsinizle savaşıyorsunuz. Günlük hayatı, düşüncelerinizi bir kenara bırakmak zorundasınız" diyor. "Önceleri nefsiniz sizi en ufak bir şeyde durdurmaya çalışıyor; düşünceler, düşme korkusu, bulantı ve bir sürü endişe... Nefsinizi ancak akıldan çıkıp, kalbinizi açtığınızda ve Tanrı'yı hissetmeye başladığınızda yenebiliyorsunuz" diye anlatıyor.

Didem'le sohbet ederken bize katılan *Deniz Evren* ise dokuz yıldır semâ âyinlerine katılıyor. Deniz, Mevlevîlik ve tasavvufu lisedeki divan edebiyatı derslerinde tanışmış. O zamanlar tasavvufun kendi inancına yakın olduğunu hissettiğini anlatıyor. Bir gazetede gördüğü Didem Edman'ın fotoğrafı semâ etmenin "ne kadar yüce" olduğunu düşündürmüştü ona: "O güne kadar kadınların semâ edemediklerini sanırdım. Galata Mevlevîhanesi'ndeki semâ âyini izleyip Hasan Dede'nin sohbetlerine katıldıktan sonra sanki yıllardır bu insanlarla birlikteymişim hissine kapıldım; hiç yabancılik çekmedim. Sonra semâ etmeyi öğrendim. Hasan Dede dahil herkes beni teşvik etti" diye ekliyor.

Deniz semâ etmeyi beş ayda öğrenmiş. Vazgeçmeyi düşündüğü çok anlar olmuş... "Hasan Dede'nin sohbetleri olmasa belki de vazgeçmiştim. O sohbetlere katılmayanlar birkaç seferde vazgeçiyor semâ etmekten. Çünkü bu bir bütün. Ve buraya gelişimizin en önemli amacı yapılan sohbetler. Semâ ibadetin bir parçası. Sohbetin ardından ilahîlerle birlikte bir coşku başlıyor ruhumuzda, semâ etmek ve Allah'a daha yakın olmak istiyoruz..."

11 yıl önce, Didem Edman'ın yolu açmasıyla kadın semâzenlerin sayıları bugün 20'yi aşmış. Bazı **İslamî** çevreler "kadınla erkeğin birlikte semâ'sını **günah**" sayıyor. Kadın semâzenler ise, "semâ'nın bir dans değil ibadet olduğunu" ve "ibadet ederken Tanrı'nın sınıf ve cinsiyet ayrımı yapmadığını", erkek semâzenlerle birlikte çıktıkları **âyinlerle** anlatmaya çalışıyorlar. Didem her **Şeb-i Aruz**'da (Mevlânâ'nın ölüm yıldönümü) kadın erkek birlikte semâ etmenin günah olduğuna ilişkin eleştirilerle karşı karşıya kaldıklarını anlıyor.

Mevlevîlikle ilgili kaynaklarda, Mevlânâ döneminde (13. yüzyıl) ve sonrasında kadınların kendi aralarında semâ ettiği anlatılıyor. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. *Sezai Küçük*, Mevlâna döneminde düzenlenen semâ törenlerinde, dönemin yöneticilerinin hanımlarının ve bazı eşraftan kadınların semâ töreni ve ikram organizasyonunu üstlendiklerini, bu törenleri erkeklerle birlikte izlediklerini, bazen semâ edenlerin üzerlerine gül yaprakları serptiklerini, ancak semâya katılmadıklarını söylüyor.

“ Hz. Mevlâna döneminde semâ bir aşk hali, bir *vecd* (kendinden geçme) ifadesidir. Vakitli, saatli bir şey değil. O dönemde Mevlevîler, ferdi veya toplu zikirler esnasında, Allah aşkıyla kendilerinden geçip semâ etmeye başlıyorlar. Bu âyin sırasında ilahî aşkın sarhoşluğuyla birbirlerine sarılanlar, birbirinin elbisesini yırtanlar olduğu rivayet olunur. Bu yüzden böyle bir ortamda kadınların semâ etmesine izin verilmemiştir. O dönem ve sonrası Osmanlı toplum yapısı ve örfü, kadınlarla erkeklerin birlikte semâ yapmasına müsaade etmemiştir. “

Sezai Küçük, aynı nedenlerden hareketle, 17.yüzyılda, *Osmanlı İmparatorluğu*’nda bir süre Mevlevî tekkelerinin kapatılıp erkeklerin bile semâ etmesinin yasaklandığını anlatıyor. Küçük, erkeklerle birlikte semâ etmelerine izin verilmese de, Mevlevîlikte kadınların önemine dikkat çekiyor. “Geçmişte bazı kadınların semâ öğrenmek için yaşlı Mevlevî dedelerden ders aldıklarını biliyoruz. Ancak semâzen kadınlar toplumun önünde değil, kendi aralarında semâ ederlermiş. Aynı zamanda bazı Mevlevî tekkelerinde pek çok kadın şeyhlik de yapmıştır. Şeyhler Mevlevî tekkelerinin yöneticisidir. Genellikle Mevlevîlerde şeyhlik babadan oğula geçtiği için, bazı tekkelerde erkek çocuğu olmayan şeyhlerin yerine kızları post’a oturmuştur. 17. yüzyılda *Kütahya Mevlevîhanesi*’nin şeyhi *Cemile Hatun*, *Afyon Mevlevîhanesi*’nin şeyhi ise *Destine Hatun* ve *Güneş Hatun*’du. “

Hasan Dede ise *Ariflerin Menkıbeleri*’ne dayanarak, *Mevlânâ’nın perşembe günleri kadınlarla semâ ettiğini* anlatıyor. Hasan Dede, 17. yüzyılda *Afyon Mevlevîhanesi*’nde *Divâne Mehmet* zamanında ve şeyhliği ondan devralan kızı *Güneş Hatun* döneminde ise kadın erkek birlikte semâ edildiğini söylüyor.

Bugün kadın semâzenlere erkek semâzenlerle birlikte âyine katılma yolunu açan Hasan Dede, “ Kadın ya da erkek, bir insan büyük bir aşkla yola çıkmışsa onu kim durdurabilir ? “ diyor.

Kadınların sosyal yaşamda hak ettikleri yeri almaları gerektiğine inanan *Hasan Dede*, 15 yıldır topluluğun manevî başkanlığını sürdürüyor. Sohbetlerinde *Hz. Muhammed*, onun damadı *Hz. Ali*, *Mevlânâ* ve Mevlânâ’nın “*hocam* “ dediği *Şems-i Tebrizî*’nin yaşamlarından, deyişlerinden örneklerin yanı sıra

evlilikte yaşanan sorunlar, kadınların örtünmesi gibi güncel konulara da yer veriyor.

Kadın semâzenler günlük yaşamlarında diğer çağdaş Türk kadınından farksızlar. Çoğu çalışıyor ; eşleriyle eşit söz hakkına sahipler, başörtüsü takmanın gerekli olduğunu düşünmüyorlar ve tesettürün ideolojik olarak kullanılmasını doğru bulmuyorlar. İnsanın mahremiyetini hem dış görünüşüyle, hem de ruhunda koruması gerektiğini düşünüyorlar. Ve hepsi de semâ âyininde aynı şeyi hissediyor : “Meydana çıktığımızda kadın ya da erkek değil, insanız; cinsiyetlerimiz önemini yitiriyor. “

Galata’daki *Divan Edebiyatı Müzesi*’nde bir pazar öğle sonrası... Tarihî binanın alt katındaki odalardan birinde kadın semâzenler birazdan başlayacak semâ âyini için hazırlık yapıyorlar... Makyajlar siliniyor, saçlar toplanıyor, koca bavullardan ayinde giyilen tennureler çıkarılıyor. Didem Edman teker teker hepsinin kostümlerini kontrol ediyor, alpaka kumaşından tennurelerin hepsi farklı renklerde.

Mevlânâ’nın gül bahçesini temsil eden renklerden bazılarının anlamı var : “*Beyaz* Hz. Muhammed’in nurunu, *siyah* saflığı, *kırmızı* aşkı, *yeşil* ruhun huzura kavuşmasını, *pembe* sevgiyi, *sarı* aşığın cemâlini, *lâcivert* Hz. Mevlânâ’nın soyundan gelenleri temsil ediyor. “

Tennurelerini giydikten sonra *sikke* adı verilen, saçlarını ve kulaklarını kapatan uzun şapkalarını takıyorlar. Didem Edman, “ Eskiden kadınların sikkesi kısaydı. Sonra Hasan Dede’nin meydanda ayırım olmaz, diyerek erkeklerin taktığı sikkeleri takmamızı istedi. Eski sikkelerimizin üzerine taktığımız örtüleri şimdi boynumuza bağlıyoruz. Bizi meydanda ayırt edebileceğiniz tek şey, bu fularlar “ diyor.

Kimi öğrenci, kimi iş kadını ve anne... Ancak tennurelerini giyip *Semâ Âyinine* çıktıkları anda statüleri, toplumsal görevleri, kimlikleri hatta cinsiyetleri anlamını yitiriyor. Çünkü Mevlevîlikte Tanrı’ya doğru yapılan bu manevî yolculukta bu dünyaya ait hiçbir değer anlamı yok. Her biri ayrı renkteki tennureler nefsin kefeni, hırkalar mezar, sikke adı verilen uzun şapkalar ise mezar taşını simgeliyor. Semâzenler, tennureleriyle birlikte dönmeye başladığında maddî olan her şeyi unutup evrenin birliğine doğru manevî bir yolculuğa çıkıyorlar.

Kadın semâzenlerin çoğu evli. Çoğunun eşi, hatta anne ve babaları da aynı cemaatte. Kimi sadece sohbetlere katılıyor, kimiye semâzen ya da müzisyen. *Didem Edman* ve *Burcu S. Yıldız*, eşleriyle topluluğa girdikten sonra tanışmışlar. Deniz Evren ise eşini ve annesini Mevlevîlikle tanıştıran kişi olmuş. Haftanın üç günü toplantılara ve semâ âyinlerine birlikte geliyorlar.

15 yıldır Türkiye’de yaşayan 63 yaşındaki semâzen *Carole Douglas Ökten* de eşi *Salih Ökten* ile her hafta Hasan Dede’nin sohbetlerini dinleyip semâ âyinine katılıyor. Carole’ın öyküsü diğerlerinkinden oldukça farklı. Carole, beş çocuğu ve eşiyle ABD’nin *Michigan* eyaletinde yaşayan, sıradan bir ev hanımıyken, eşi aniden ölünce hayatı altüst olmuş. (...)

Carole Douglas, İstanbul’a yerleştikten bir yıl sonra Ortaköy’de Salih Ökten ile tanışmış ve birbirlerine âşık olup evlenmişler. Bir arkadaşlarının tavsiyesiyle gittikleri Galata Mevlevîhanesi’nde izledikleri semâ âyini Carole’un Mevlevîlikle ilk karşılaşması olmuş. “Âyinlere yıl içinde birkaç kez izlemeye gidiyorduk. Mevlevîhane’nin bahçesine girdiğimde çıkmak istemiyordum...”

Carole, Amerika’ya tatile gittiği dönemlerden birinde eşinin Hasan Dede’nin sohbetlerine katıldığını ve dönüşünde kendisini de götürdüğünü anlatıyor :

“Başlangıçta belki de Türkçemin yetersizliği nedeniyle pek tatmin olmamıştım. Salih ise Mevlevîlik yoluna girmişti. Herkes kendi yolunu yürür. Eşim ve ben Mevlevîlik konusunda ayrı yollar kat ettik.”

Carole yedi yıldır semâ törenlerine de katılıyor. Bütün ibadetlerin nedeninin Tanrı’yla bağ kurmak olduğunu söylüyor ve “Semâ da bunun için bir araç, ama sohbetler benim ruhuma daha çok hitabediyor” diyor. Carole diğer kadın semâzenler gibi evde de semâ ettiğini anlatıyor. Semânın ve sohbetlerin kendisinde yaşattığı huzurun bir süre sonra alışkanlık haline geldiğini, günlük yaşamda sabırlı ve hoşgörülü bir insan olmaya çalıştığını söylüyor.

Diğer kadın semâzenler de, gerek Hasan Dede’nin sohbetleri, gerekse katıldıkları semâ âyinlerinde yaşadıkları huzurun günlük yaşamlarına yansıdığını anlatıyorlar. Didem Edman, “Ne zaman öfkelensem dedem geliyor aklıma” diyor. Deniz Evren ise eşleriyle aralarında bir anlaşmazlık olduğunda ilk danıştıkları kişinin Hasan Dede olduğunu söylüyor: “O aynı zamanda bizim arkadaşımızdır. Annemize babamıza anlatamadığımızı dedemizle paylaşabiliriz. Anlaşmazlıklarda o bize yol gösterir.”

Yrd. Doç. Sezai Küçük; “dinî kurallara uyulduğu takdirde” semâ sayesinde genç kızların, kadınların Hz. Mevlânâ yoluna gelmesinin kabul edilebilir olduğunu savunuyor:

“Bugün okulda, sokakta, caddede her yerde kadın erkek birarada oluyorsa, semâda da biraraya gelebilirler ama bu âyinler ve semâyâ davet, İslam’ı ve Hz. Mevlânâ yolunu bilen ehliyetli insanların elinde olmalı. Batılıların İslam’la tanışması nasıl çoğunlukla tasavvuf ve Mevlânâ yoluyla oluyorsa, bizim gençlerimiz de neden bu anahtarı kullanmasınlar?”

Kadın semâzenler için bu bir yaşam biçimi, bir yol. Bu yolda yürüyen kadınlar bir yandan inançları gereği nefslere karşı savaş verirken, diğer yandan da toplumsal yaşamda yüzyıllardır süregelen bir anlayışa da farklı bir boyut kazandırıyorlar. Bu, Carole Douglas Ökten'in ifadesiyle, "Kadını ikinci sınıf gören zihniyete karşı büyük bir ifade biçimi..."⁵

Özet olarak ele alınan bu konuya ilgi duyanlar için şu seçilmiş kaynaklar tavsiye edilebilir:

Kaynaklar

Gölpınarlı, Abdülbaki: *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap ve Aka Kitabevleri Koll. Şti., Gül Matb. İstanbul 1983.

Gölpınarlı, Abdülbaki: *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İnkılap ve Aka Kitabevleri Koll. Şti. Yeni Matb., İstanbul, 1963.

İlgar, Yusuf: *Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*. Eramat Matb. San. ve Tic. Ltd. Şti. , İstanbul 1992.

Küçük, Hülya: *Dervişin Tevazuu, Âlimin vakarı ve Tâvûs'un İhtişamı*.

Meram Kitabı Mevlâna-Konevî-Meram. MEBKAM Meram Belediyesi Sadreddin Konevî Araştırma Merkezi Yayınları :3, Efsane Ajans Reklam, Yayın, Tanıtım ve Org. Hiz. Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2007.

Random, Michel: *Mawlana Djall-ud-Din, Rumi, Le Soufisme et la Danse*, Sud Ed., Tunis, 1980.

Yöndemli, Fuat: *Mevlevîlikde Semâ Eğitimi ve Başdönmesiyle İlgisi*, Gözden Geçirilmiş ve İlâveli 2. Bs., AYK, Atatürk Kültür Merkezi Başk., Yay. No: 307, Ankara, 2004.

Yöndemli, Fuat: *Aşk İmiş Her Ne Var Âlemde/Mevlevilikte Semâ ve Musıkî*, Nüve Kültür Merk. Yay., Konya 2007.

Yöndemli, Fuat: *Mevlevî Tarikatında Semâ* [Sama' of the Mawlawiyya Tariqa] in *Oçerki İstorii İslamskoi Tsivilizatsii* [Essays on History of the Islamic Civilization], Vol. 1, s. 377-390, Moskva, 1998. [Rusça]

5 Oya Ayman: Kadın Semâzenler, *National Geographic Türkiye*, Nisan 2004.